

Національна академія наук України
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

ЗВІТ

з прикладної науково-дослідної роботи

«МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ»

у рамках цільової програми

«РЕКОНСТРУКЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ:
ІСТОРИЧНІ ВИКЛИКИ І МОДЕРНІ ПРОЕКТИ»

Харків, 2017

Мета дослідження

розробка науково-методичних засад формування та функціонування механізму державної підтримки реконструкції промисловості України залежно від стадії розвитку її галузей.

Завдання:

- узагальнення світового досвіду державної підтримки реконструкції економіки країни на основі неоіндустріалізації;
- розроблено класифікаційні критерії для визначення стадії розвитку галузей промисловості України;
- розроблено структуру механізму державної підтримки реконструкції промисловості;
- визначено умови застосування загальних та спеціальних інструментів державної підтримки реконструкції окремих галузей промисловості залежно від стадії їх розвитку і відповідності критеріям вибору інструментів;
- запропоновано систему критеріїв оцінки ефективності застосування інструментів державної підтримки реконструкції промисловості України

Зміст

РОЗДІЛ 1. РОЗРОБКА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

- 1.1. 1 Науково-методичний підхід до оцінки стадії розвитку економіки України.
- 1.2. Класифікаційні критерії визначення стадії розвитку галузей промисловості України.
- 1.3. Оцінка стадій розвитку галузей промисловості України.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

- 2.1. Структура механізму державної підтримки реконструкції промисловості.
- 2.2. Система критеріїв оцінки ефективності застосування інструментів державної підтримки реконструкції промисловості України.
- 2.3. Світовий досвід застосування інститутів розвитку для стимулювання промисловості.
- 2.4. Податкові інструменти стимулювання реконструкції промисловості
- 2.5. Державна підтримка розвитку людських ресурсів як напрям реконструкції промисловості

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

- 3.1. Застосування спеціальних економічних зон для реконструкції промислового сектору України.
- 3.2. Принципи і шляхи системної співпраці держави і приватного сектору у реконструкції промисловості в Україні.
- 3.3. Оцінка потенційної ефективності застосування інструментів державної підтримки реконструкції промисловості України.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Оцінка стадії розвитку економіки України

- Розроблено методичний підхід до оцінки стадії розвитку економіки країн, який заснований на концепції неоіндустріального розвитку та включає систему показників стадії розвитку економіки, діапазони їх значень, процедуру узагальнення приналежності до певної стадії.
- Показано, що економіка України наближається до стадії розвитку, орієнтованого на ефективність, та має елементи інноваційно-орієнтованого розвитку.

Класифікація критеріїв стадій розвитку економіки:

2. Оцінка стадій розвитку галузей промисловості

- На основі концепції життєвого циклу галузей економіки розроблено методичний підхід до оцінки стадії розвитку галузей промисловості України, який включає оцінку динаміки показників розвитку промисловості за напрямками: структурні, інноваційні, обсяги випуску, інвестицій, зайнятості.
- Показано, що майже усі галузі пройшли стадії зрілості та знаходяться або на межі зрілості і занепаду, або вже знаходяться у стадії занепаду. Наявність певного потенціалу до інноваційного розвитку підтверджується тим, що за інноваційними критеріями галузі деревообробки та частково машинобудування знаходяться у стадії зростання.

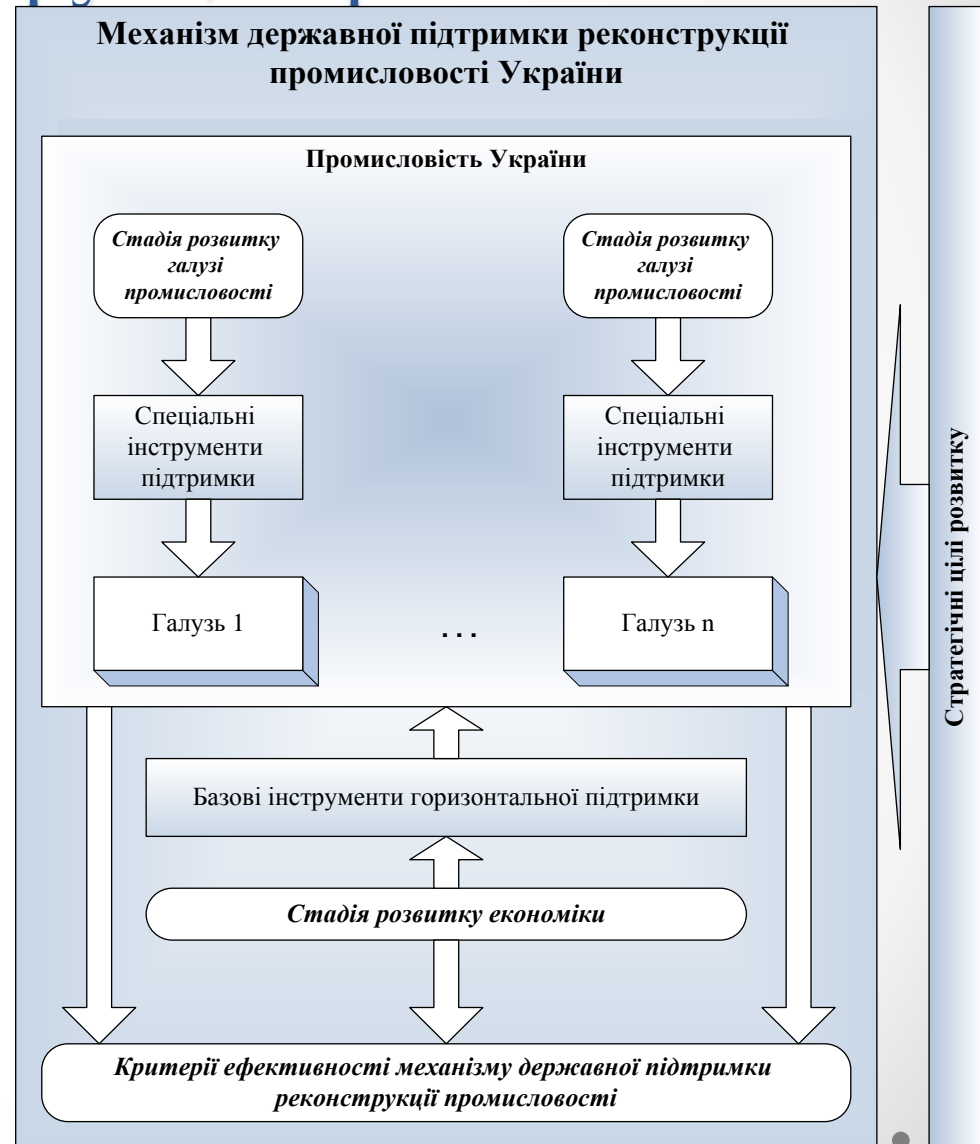
Класифікація критеріїв визначення фаз життєвого циклу галузей промисловості України

3. Структура механізму державної підтримки реконструкції промисловості

На основі аналізу світового досвіду розроблено структуру механізму державної підтримки, який включає:

- горизонтальну підтримку – базові інструменти, вибір яких визначається стадією розвитку економіки у цілому та стратегічними пріоритетами розвитку країни;
- спеціальну підтримку – спеціальні інструменти, які можуть використовуватися для окремих галузей або стимулювання розвитку промисловості окремих територій, залежно від стадії розвитку галузі промисловості;
- систему критеріїв оцінки ефективності механізму, яка визначає ступінь досягнення цілей державної підтримки промисловості, наближення до стратегічних цілей з урахуванням соціальних, економічних та екологічних впливів

Інструменти державної підтримки реконструкції промисловості

Базові інструменти

Інститути розвитку

Інструменти податкової політики

Державно-приватне партнерство

Стимулювання розвитку людського потенціалу

Захист інтелектуальної власності

Забезпечення умов конкуренції

Спеціальні інструменти

Спеціальні економічні зони

Державні закупівлі

Цільові науково-дослідні програми

Критерії оцінки ефективності механізму державної підтримки реконструкції промисловості України

за рівнем оцінки

Макроекономічні

Мезоекономічні

Галузь

Регіон

Мікроекономічні

Підприємство

Населення

за напрямом оцінки

Економічні

Фіскальні

Бюджетні

Соціальні

Екологічні

за пріоритетністю

Основні

Додаткові

4. Інструменти загальної підтримки

Показано, що серед інструментів загальної підтримки

- найбільш доцільним є запровадження інститутів розвитку у вигляді Банків розвитку, агенцій підтримки експорту тощо, які мають забезпечити дешеві та довгі кредити підприємствам для здійснення масштабної реконструкції та впровадження нових технологічних процесів;
- ефективним інструментом є податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, яке згідно проведеного аналізу світового досвіду має бути спрямоване на оновлення основного капіталу як фізичного, так і нематеріального.
- суттєву підтримку освітньо-наукової та інноваційної діяльності може забезпечити запровадження державно-приватного партнерства у цих сферах. Крім того, державно-приватне партнерство у традиційних сферах реалізації інфраструктурних проектів, забезпечення життєдіяльності комунального господарства дозволяє вивільнити кошти державного та місцевого бюджетів для здійснення прямої підтримки інноваційних стартапів у нових галузях промисловості, таких як нетрадиційна енергетика, індивідуалізація виробництва.

5. Інструменти спеціальної підтримки

- На основі аналізу світового досвіду застосування спеціальних економічних зон у різних формах залежно від стадії розвитку економіки та окремої галузі промисловості показана їх потенційна ефективність для підтримки реконструкції промисловості та створення нових точок росту.
- Показано, що зважаючи на поточну стадію розвитку промисловості України та перебування більшості галузей промисловості у стадії зрілості або занепаду, актуальним є створення спеціальних економічних зон у вигляді індустріальних або технологічних парків, а у перспективі інноваційних регіонів.

6. Оцінка потенційної результативності окремих інструментів в Україні

- Здійснено прогнозну оцінку результативності законопроектів 2016-2017 рр., які реалізують окремі елементи запропонованого механізму державної підтримки реконструкції промисловості, за основним економічними, бюджетними та соціальними критеріями макро- та мезоекономічного характеру.

Оцінка результативності заходів за 2017-2020 рр.

Прирости порівняно з прогнозом МЕРТ											
ВВП		Робочі місця		Надходження бюджету		Інвестиції		Експорт		Фонд оплати праці	
млрд грн	%	тис.	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млн дол. США	%	млрд грн	%
533,9	18,8	229,3	1,41	242,9	26,6	96,5	26,3	6843,6	14,0	9,0	1,1

Висновки

- Економіка України на сучасному етапі характеризується тенденцією деіндустріалізації, яка виявляється у зниженні ролі промисловості у розвитку економіки. Проте, зважаючи на низький рівень національного доходу у порівнянні з розвинутими країнами та провідними країнами, що розвиваються, ця тенденція не є ознакою переходу до постіндустріального суспільства, а навпаки, виявляє процеси деградації вітчизняної промисловості і економіки у цілому.
- Згідно існуючих класифікацій стадій розвитку економік світу Всесвітнього економічного форуму та UNIDO економіка України визначається як така індустріальна економіка, що розвивається і знаходиться на перехідній стадії від факторноорієнтованого розвитку до орієнтованого на ефективність. Ця перехідна стадія стала результатом того, що останні два роки відбулося зниження рівня ВВП на одну особу, обчисленого у доларах (завдяки значній девальвації національної валюти), у той час як до того Україна визначалася як така, що знаходиться на стадії ефективного розвитку.
- Для більш точної ідентифікації стадії розвитку економіки країни та виявлення тих чинників, які є ключовими у переході до вищих стадій, розроблено науково-методичний підхід оцінки стадії розвитку, який базується на міжкраїновому порівнянні для кожної стадії за показниками ролі промисловості в економіці, сфери послуг, освіти, науки та інновацій.
- На основі проведеного аналізу розподілу країн ЄС, провідних розвинутих країн та тих, що розвиваються і мають суттєвий вплив на світову економіку, виявлено діапазони зміни критеріїв для кожної стадії та здійснено оцінку вірогідності приналежності економіки України до тієї чи іншої стадії. Результати розрахунків показали, що вірогідність перехідної стадії та наступної за нею стадії ефективноорієнтованого розвитку однакові, а перехідної стадії до інноваційно-орієнтованого розвитку трохи нижча. Це дозволяє говорити про наявність певного потенціалу інноваційного розвитку в економіці України, який потребує державної підтримки.
- Концепція стадій розвитку галузей, запропонована М. Портером, в основі якої лежить поняття конкурентоспроможності галузі, визначає чотири стадії розвитку промисловості (зародження, зростання, зрілість та занепад), які для галузей промисловості України слід доповнити стадією, що умовно можна назвати «перезрілість», оскільки через різку зміну умов господарювання у традиційних галузях відбулося різке падіння до нового рівня.

Висновки

- Розроблений науково-методичний підхід до визначення стадії розвитку галузей промисловості України передбачає оцінку темпів зміни, значущості змін за натуральними та відносними показниками у таких напрямках: обсяги виробництва, інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність, зайнятість тощо. Здійснені розрахунки показали, що за більшістю об'ємних критеріїв більшість галузей промисловості знаходяться на стадії занепаду, так само, як і за критеріями інноваційності. Окремі підгалузі, такі як олійно-жирова промисловість, виробництво цукру, демонструють стабільне зростання. Але найбільш високотехнологічні галузі – хімічна та машинобудування – знаходяться на стадії занепаду або «перезрілості», що потребує негайних заходів.
- Зважаючи на загальний стан економіки України та незадовільні оцінки стадії розвитку галузей промисловості запропоновано концепцію механізму державної підтримки реконструкції промисловості, яка передбачає здійснення підтримки на двох рівнях. На першому рівні застосовуються загальні інструменти підтримки, які спрямовані на активізацію інноваційної діяльності у цілому в економіці, залучення інвестицій та вивільнення частини державних коштів для здійснення прямої підтримки. На другому рівні застосовуються спеціальні інструменти підтримки, спрямовані на забезпечення розвитку галузей промисловості залежно від стадії їх розвитку.
- Серед інструментів загальної підтримки найбільш доцільним є запровадження інститутів розвитку у вигляді Банків розвитку, агенцій підтримки експорту тощо. Ефективність застосування Банків розвитку, які забезпечують дешеві та довгі кредити підприємствам для здійснення масштабної реконструкції та впровадження нових технологічних процесів, підтверджується їх широким використанням та багаторічною практикою у більшості країн, що розвиваються, та розвинутих країнах.
- Ефективним інструментом загальної підтримки є податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, яке згідно проведеного аналізу світового досвіду може здійснюватися у декількох формах і спрямоване на оновлення основного капіталу як фізичного, так і нематеріального.
- Суттєву підтримку освітньо-наукової та інноваційної діяльності може забезпечити запровадження державно-приватного партнерства у цих сферах. Крім того, державно-приватне партнерство у традиційних сферах реалізації інфраструктурних проєктів, забезпечення життєдіяльності комунального господарства дозволяє вивільнити кошти державного та місцевого бюджетів для здійснення прямої підтримки інноваційних стартапів у нових галузях промисловості, таких як нетрадиційна енергетика, індивідуалізація виробництва.

Висновки

- Найбільш доцільним інструментом спеціальної підтримки реконструкції промисловості, який може приймати різні форми залежно від стадії розвитку економіки та окремої галузі промисловості, є спеціальні економічні зони. Зважаючи на поточну стадію розвитку промисловості України та перебування більшості галузей промисловості у стадії зрілості або занепаду, актуальним є створення спеціальних економічних зон у вигляді індустріальних або технологічних парків, а у перспективі інноваційних регіонів.
- Запропонована система критеріїв оцінки ефективності механізму державної підтримки реконструкції промисловості передбачає багатокритеріальну оцінку з точки зору досягнення головної мети (переходу до вищого порівняно з поточним рівня розвитку галузі, економіки), отримання макроекономічних ефектів (зростання ВВП, експорту тощо), результатів для бюджетів різних рівнів (збільшення чи зменшення доходів), досягнення соціальних цілей (створення нових робочих місць, забезпечення потреб населення), а також досягнення цілей екологічно сталого розвитку.
- Аналіз існуючого законодавства та законопроектів, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді України, показав, що законодавчі основи для реалізації окремих елементів механізму державної підтримки вже закріплені, проте вони не носять системного характеру та не мають достатнього ресурсного забезпечення.
- Прогнозні розрахунки реалізації положень законопроектів щодо діяльності експортно-кредитного агентства показали, що його вплив на експортну діяльність вітчизняних промислових виробників буде вкрай незначним через малий уставний фонд цього агентства.
- Розвиток мережі індустріальних парків в Україні, який значно прискорився у 2017 р., також не матиме, згідно прогнозних розрахунків, суттєвого ефекту ані з точки зору ефективності для місцевих бюджетів, ані стосовно забезпечення зайнятості. Причиною цього є наявність значних обмежень для суб'єктів індустріальних парків, які зможуть скористатися відповідними перевагами. Тому доцільним є зниження окремих вимог щодо кількості працюючих та розмірів оплати праці. Разом з тим, впровадження відстрочення імпортного ПДВ та скасування імпортного мита на окремі групи товарів може негативно вплинути на вітчизняних виробників таких товарів, а тому потребує додаткових консультацій з організаціями підприємців.

Впровадження

- Комітет Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва № 04-30/14-1013-6/282731 від 7.12.2017 р.
- Об'єднання промисловців і підприємців Харківської області – регіонального відділення Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців» № 990/2 від 14.12.2017 р.

Публікації

- Хаустова В. Є., Крячко Є. М., Колодяжна Т. В. Оцінка конкурентоспроможності економік країн світу: теорія та практика // Бізнес Інформ. – 2017. – №8. – С. 49–56.
- Иванов Ю.Б. Киреенко А.П. Классификация особых экономических зон. / Особые экономические зоны. Кн. 1. Теоретико-методологические аспекты развития / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. Монография с грифом НИИ образования и науки. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. – С. 3-5; 26-35.
- Иванов Ю.Б., Иванова О.Ю. Принципы и инструментарий налогового регулирования различных видов экономических зон. / Особые экономические зоны. Кн. 1. Теоретико-методологические аспекты развития / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. Монография с грифом НИИ образования и науки. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. – С. 213-219.
- Иванов Ю.Б., Карпова В.В. Опыт США в Кремниевой долине / Особые экономические зоны. Кн. 2. Зарубежный и отечественный опыт / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. Монография с грифом НИИ образования и науки. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. – С.59-67.
- Полякова О.Ю. Особые экономические зоны в контексте экономической политики государства / Особые экономические зоны. Кн. 1. Теоретико-методологические аспекты развития. Монография с грифом НИИ образования и науки. / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. – С. 18-26.
- Матюшенко І. Ю. Розробка і впровадження конвергентних технологій в Україні в умовах нової промислової революції: організація державної підтримки: монографія. – Харків: ФОП Александрова К. М., 2016. – 556 с.
- Матюшенко І. Ю. Нова промислова революція як фактор інноваційного розвитку України // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» 16-17 листопада 2017 року, Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. С. 32-44. – 68 с.
- Матюшенко І. Ю., Князев В. М., Хаустова В. Є. Інституційна підтримка науково-інноваційного розвитку при формуванні єдиного дослідницького простору в країнах ЄС і Україні // Наука та інновації. – 2017. – Т.13. №2. – С.5- 26. DOI:10.15407/scin13.02.005
- Matyushenko I. Development and implementation of converging technologies in Ukraine under conditions of a new industrial revolution: organization of state support: Summary // European Journal of Business, Economics and Accountancy. – 2017. Vol. 5 (1). P.57-75.
- Полякова О.Ю., Шликова В.О. Україна: реанімація інновацій // Бізнес Інформ. – 2017. – №3. – С. 123–129.
- Полякова О.Ю., Шликова В.О. Неоіндустріальна економічна політика як засіб підвищення конкурентоспроможності країни // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» 16-17 листопада 2017 р., Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2017. – С. 341-344.
- Полякова О.Ю., Шликова В.О. Підходи до оцінки впливу глобальних викликів на перспективи реконструкції промисловості України // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємства» 25-26 жовтня 2017 р., Харків: НТУ «ХП», Ч. II. – С. 12-13.
- Ярошенко І.В., Ярошенко І.В., Семигуліна І.Б. Динаміка соціально-економічного розвитку України та її регіонів в реальному секторі економіки - Бізнес Інформ. - 2017. - № 10. – С.111-118.
- ● Ярошенко І.В., Семигуліна І.Б. Соціально-економічні ознаки кризового стану економіки України та її промислового сектору: аналіз та оцінка основних показників розвитку, їх динаміки і тенденцій - Бізнес Інформ. - 2017. - № 1. – С.139-146. ●